

A Szenteleky halála óta eitelte hatvankét esztendő olyan időbeli távlatot jelent, amely lehetővé teszi e művek tárgyilagos értékelését, de egyúttal azt is, hogy mind a vajdasági kontextusba, mind pedig a korszak egészének közegébe behelyezve gondoljuk át e műveket. Bori Imre a kötet utószavában arról számol be, hogy a kortársakat Szenteleky Kornél, a költő érdekelte elsősorban, és Fekete Lajos méltatását idézve emeli ki azt a kettősséget, mely versei élményvilágára jellemző: a messzi szépségek utáni csillapíthatatlan vágyat és a honi elmaradottság disznóóltól búzló vaskos valósága fölötti kétségbeesést. A Szenteleky halála utáni évtizedekben versei, útirajzai és lírai kisprózái gyorsan elfelejtődnek, irodalomszervezői munkássága kerül előtérbe. Ez a vállalkozás azonban ma már az irodalomtörténet tárgykörébe tartozik.

A mai olvasó számára alighanem azon a metszésponton szólíthatók meg versei a legközvetlenebbül, ha azt tartjuk szem előtt, hogy Szenteleky Pestről távozva óhatatlanul eltávolodik, Bányai Jánost idézve, a magyar irodalom színes és tartalmas (irodalmi) témakörétől és formai keretétől, s a vajdasági magyar irodalom szervezőjeként szembe-sülni kénytelen a szellemi ugartörés számtalan konkrét feladatával. Ami elvágyódásként fogalmazódik meg verseiben, az valójában az eleven hagyományból való kiszakadás következménye. Mert ugyancsak Bányait idézve, ami a *Hét* körében, a fővárosi kávéházakban még teljességében vállalható életvitel és szemléletmód, az az anyaországtól országhatárral leválasztott Vajdaságban az elvesztett paradicsom, az elrejtőzött álomvilág térségeibe tevődik át. Ez a „kettős jelentésszint” jellemzi nemcsak verseit, de útirajzait és lírai kisprózait is.

Mindehhez még azt kell hozzáfűzni, hogy e feloldhatatlan kettősség nem sajátosan vajdasági jelenség a két háború közti időszakban, nem is csak sajátosan kisebbségi élmény és tapasztalat. Nemcsak Magyar Ugar volt és lehet, és nemcsak a Vajdaság írói kényszerültek *ugartörésre*, hanem Európa valamennyi peremvidékére és Komp-országára ez volt jellemző, s időről időre ez jellemző máig is.

E kettősség megszenvedett tapasztalatának vállalása teszi fontos dokumentumokká Szenteleky verseit, útirajzait és kisprózait. Jobb darabjainak esztétikai értéke is, a „láz iromba vörös kucsámja”-ként, ebből a kettős jelentésszintből izzik fel.

JUHÁSZ Erzsébet

HERCEG JÁNOS: MULANDÓSÁG

Mínél tovább nézegetem Herceg János könyvének borítóján Hangya András festményét, annál bizonyosabb vagyok benne, hogy a szomorúság hangjait hallok, az örökkévalóság tiszta hangjait szólaltatják meg a hangszerek. Leginkább erről tudnék most beszélni a *Mulandóságról* szólva. Az elmúlás szomorúságáról. Mert ómen lett ez a cím, baljós előjel; mindannyian éreztük ezt már akkor is, amikor először mutattuk be a könyvet tavaly októberben az Újvidéki Színházban. Én akkor láttam Herceg Jánost utoljára.

S szomorúak lehetünk azért is, mert tudjuk, ez Herceg János utolsó könyve, s aki egy kicsit is ismeri alkotó módszerének természetét, tudhatja, nem kerül elő újabb, közöletlen kézirat. Befejezett az életmű. Visszatekinthetünk immár az egész életútra. Mint ahogy Herceg János is kedvelte a visszapillantást, nem véletlenül *Visszanéző* egyik kötetének a

címe, megírta kétkötetnyi önéletírását is, s ebbe a sorba tartozik *Nyló idő* című esszé-kötete, amelyben pályatársaira emlékezett, vagy a művelődéstörténeti frásokat tartalmazó *Régi dolgainkról*, hogy csupán néhányat említsek. A *Mulandóság* fő rendezőjeve szintén az időbeliség, a kötet történetei a századelőtől indulnak, s elérnek napjainkig. Ami külön megragadó, az a novellaírói *tapasztalatnak* a kisugárzása, hogy semmi erőszakoltan tendenciaszerű sincs a témaválasztásban, az utóbbi időben szeszélyesen mindig arról írt, amiről kedve tartotta, s ilyenkor sem tematikai, sem műfaji kötöttségek nem akadályozták. Elkezde egyféleképp a novellát, s másként fejezte be, ha úgy gondolta, csavart egyet a történeten, visszájára fordította még egyszer. Ha úgy volt kedve, a század eleji Zombort idézte fel, s élvezettel vonultatta fel előttünk, mintha színpadon, a patikust, a borbélyt, a fűszerest, amint éppen kiáll boltjának ajtajába, a kisasszonyt, aki Sacher-torta nélkül nem tudta volna elképzelni az életet, s idézte a bácskai vad tivornyákat, a zombori nagybirtokos aranyifjak fő foglalatosságát, amiről a leghíresebb volt a Bácska: a tükörbe lővöldözést.

De ha úgy adódott, emlékeinek kavalkádjából egy-egy szerencsétlen ember szomorú életét hozta felszínre. Az örök visszatérőkről írt, nem arról elsősorban, mi elől kellett elmenniük, börtönbe-e, avagy háborúba, hanem hogy milyen a visszatérés. Hogy visszatérés tulajdonképpen nincs, mert közben nélküle is múlt az idő, minden megváltozott, jóvátehetetlenül, nem folytatódhat semmi ugyanott, ahol egykor megszakadt.

Vagy éppen mai történet jutott Herceg János eszébe, amikor a *Mulandóságban* közzétett novellákat írta: Dini, a kisfiú, aki elmondja: „valami inspektor járt nálunk a suliban, és Edit tanárnő elolvasta a neveket, mindegyikhez hozzátéve: anyanyelve magyar, mire én odakiáltottam: apanyelve szerb!” S *máig* visszhangzik bennem az a mondat, amelyet egyik század eleji szereplője mondott: „Az isten verje meg ezt a rohadt háborút!”

Hatalmas a paletta, amelyből az író a színeit válogatta és zsbongóan tarka, mégis mindegyik szövegben felismerhetően ott vannak írásművészetének jellegzetesen Herceg János-i jegyei is. Egységessé teszi a kötetét, ahogyan az emberi lélek mélyén meglátja a traumákat, novelláinak legtöbbszörében akaratlanul is felszínre kerül ez a gond, a történelmi változások okozta fájdalmak érzékeltetése a mindannyiunk által jól ismert, indulatoktól mentes, mesélő hangon.

S nemcsak novellái jellegzetesek, jellegzetes mozdulatát örökítette meg a fotós is utolsó kötetének behajtásán. Azt hiszem, mindig erre fogok most már emlékezni, ahogy búcsút int.

TOLDI Éva

FEHÉR FERENC: ERDŐTLEN ERDŐ

Fehér Ferenc válogatott verseinek kötete készült el *Erdőtlen erdő* címmel. Ilyen természetű versgyűjteménye halála évében, 1989-ben jelent meg, az *Akác és márvány*. Azt még a költő készítette sajtó alá a budapesti Magvető Kiadó megbízásából, tehát verseit válogatta, ilyenképpen minősítette őket, de már nem vehette kézbe a könyvét, így posztumusz műként jegyzi az irodalomtörténet. Hogy újravalassuk Fehér Ferenc költeményeit, többek között azért láttuk célszerűnek, mert a már megromlott kereskedelmi viszonyok miatt az 1989-es verseskötet nem juthatott a hazai olvasóink és